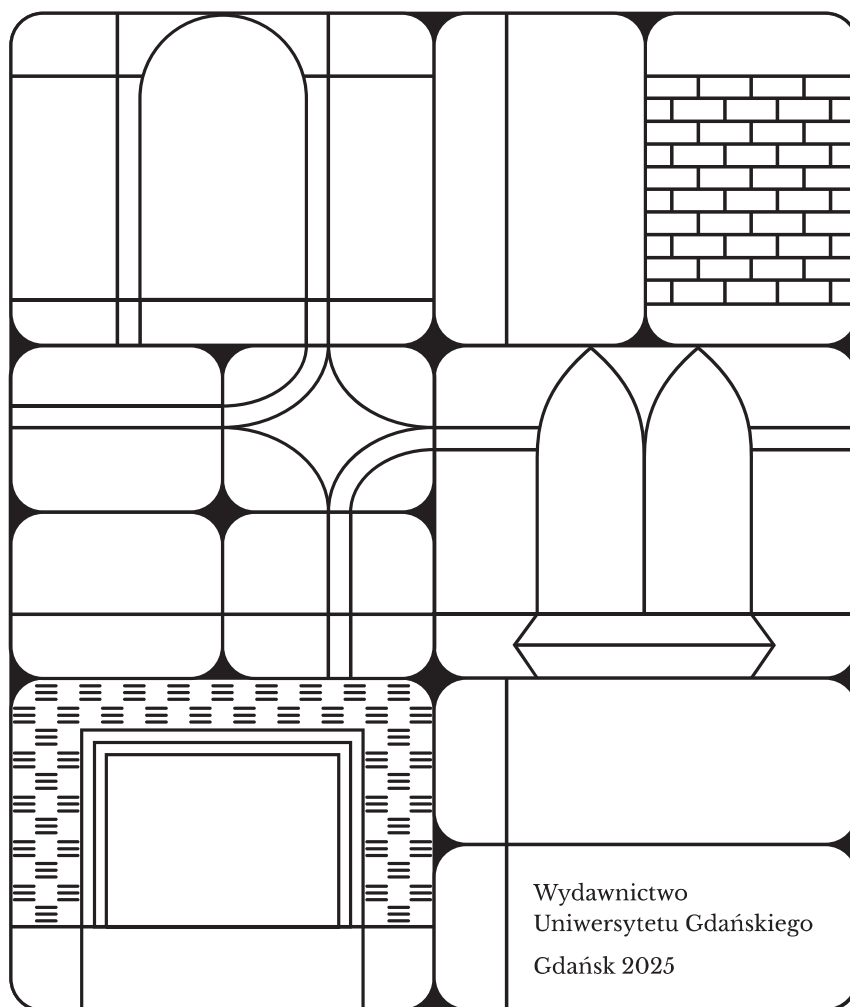

Historia prawa w przezroczach

Historia prawa w przezroczach

Recenzent
Prof. dr hab. Marek Kuryłowicz

Redaktor Wydawnictwa
Joanna Kamień

Projekt okładki i stron tytułowych
Kaja Mucha-Król

Skład i łamanie
Łukasz Gwizdała

Publikacja sfinansowana ze środków Akademii Łomżyńskiej

AKADEMIA
ŁOMŻYŃSKA

© Copyright by Uniwersytet Gdański, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-650-0

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

7 Wykaz skrótów

9 Wprowadzenie

Księga I Starożytność

15 Za kulisami sądu Salomona

21 Zuzanna i sędziowie

26 Winnica Nabota

31 Uwolnić Barabasz!

38 Narcyz i inni

43 Sprawiedliwość Nerona

48 „Słabość płci”: tradycja i współczesność

54 Zapaśnik Demetriusz i egipska mafia

58 *Vanae voces populi non sunt audiendae!*

62 Jak utrzymać władzę?

67 *Lux ex Oriente*

Księga II Średniowiecze i epoka nowożytna

75 *Ius canonicum*: zapomniane ogniwo ewolucji prawa prywatnego

81 „Dopóki śmierć nas nie rozłączy”. Kościół, małżeństwo i *ius postliminii*

90 *Pater semper incertus*

96 Oswajanie lichwy – geneza konsensusu

101 Diabelska gra

108 Ukryta opcja niemiecka

113 *Poena cullei* w epoce nowożytnej

121 Immunitet dyplomatyczny i jego „rzymskie” korzenie

126 Prospero Farinacci – zapomniany obrońca wartości

132 *Civitas Dei*

137 Gawędy trybunalskie

145 Wiwat Konstytucja!

Księga III Polskie Dwudziestolecie

- 155 Szabla Komendanta
- 162 Odbijanie sądów
- 167 *Quo vadis* prokuratury?
- 172 Pedofilia – narodziny przestępstwa
- 180 Mąż opatrnościowy
- 186 Asertywność komisji
- 192 Tylko we Lwowie!
- 198 Miłosz i Sukiennicki
- 203 „Męczennik”
- 212 O pamięć Marszałka

Księga IV Wiek totalitaryzmów

- 219 Nauka jako ideologia – *der Fall Gierke*
- 226 Stefan Wolski – życiorys paradoksalny
- 232 Carl Schmitt i jego „spuścizna”
- 240 „Wina” i odkupienie majora Emila Markiewicza
- 248 Ballada o zamachu
- 254 Zanim dopełnił się los „Inki”
- 260 Rudolf Olden – historia bez *happy endu*
- 266 Magister Adam Humer
- 273 „Sąd” nad Makarewiczem
- 280 *Made in USSR*

- 287 Źródła prawa
- 289 Literatura
- 304 Spis ilustracji

Wykaz skrótów

Źródła prawa

- ABGB – *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch* (austriacki kodeks cywilny z 1811 r.)
- C. – *Codex Iustinianus* (Kodeks Justyniana)
- CIC 1983 – Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus (Kodeks prawa kanonicznego promulgowany w 1983 r.)
- CIC 1917 – Codex Iuris Canonici, Pii X Pontificis Maximi iussu digestus, Benedicti Papae XV auctoritate promulgatus (Kodeks prawa kanonicznego promulgowany w 1917 r.)
- CTh. – Codex Theodosianus (Kodeks Teodozjusza)
- D. – Digesta Iustiniani (Digesta Justyniana)
- Decr. Grat. – Decretum Gratiani (Dekret Gracjana)
- Gai. – Gai Institutiones (Instytucje Gajusza)

Księgi biblijne i dzieła literackie

- Apocal.* – *Apocalypsis* (Apokalipsa Nowego Testamentu)
- Dan.* – *Liber Danielis* (Księga Daniela)
- Deut.* – *Liber Deuteronomii* (Księga Powtórzonego Prawa)
- Exod.* – *Liber Exodus* (Księga Wyjścia)
- Joh.* – *Evangelium secundum Johannem* (Ewangelia według Jana)
- Luc.* – *Evangelium secundum Lucam* (Ewangelia według Łukasza)
- Malach.* – *Liber Malachim* (Księga Malachiasza)
- Marc.* – *Evangelium secundum Marcum* (Ewangelia według Marka)
- Matt.* – *Evangelium secundum Matthaeum* (Ewangelia według Mateusza)
- Paul. ad Cor.* – Paulus, *Epistula ad Corinthios* (Paweł z Tarsu, list do Koryntian)
- Paul. ad Ephes.* – Paulus, *Epistula ad Ephesios* (Paweł z Tarsu, list do Efezjan)

Paul. ad Ephes. – Paulus, *Epistula ad Ephesios* (Paweł z Tarsu, list do Efezjan)
Paul. ad Rom. – Paulus, *Epistula ad Romanos* (Paweł z Tarsu, list do Rzymian)
Prov. – *Liber Proverbiorum* (Księga Przysłów)
Reg. – *Liber Regalis* (Księga Królewska)
Sen. epist. ad Lucill. – Seneca, *Ad Lucillum epistulae morales* (Seneka, Listy moralne do Lucyliusza)
Syr. – *Liber Syrachii* (Księga Syracha)

Inne

C. (przy Dekrecie – *causa* (sprawa)
Gracjana)
c. (przy Dekrecie – *canon* (kanon)
Gracjana)
f. – *folio* (karta)
kan. – kanon
pr. – *principium* (początek)
q. (przy Dekrecie – *quaestio* (pytanie, problem)
Gracjana)
rv. – *revers* (strona odwrotna)
vol. – *volumen* (tom)

Iustitia fundamentum regnorum.
Sprawiedliwość podstawą królestw.
(dewiza dynastii Habsburgów)

Wprowadzenie

Mit złotego wieku nie daje o sobie zapomnieć. Narzekania, że kiedyś młodzież była lepsza, a poziom nauki znacznie wyższy, brzmią jak refren doskonale znanej piosenki. We wspomnieniach opublikowanych niedawno przez Uwe Wesela można przeczytać prowokacyjne zdanie: „ze studentami prawa jest pewien szczególny problem nieznany na innych wydziałach. Na przykład studenci medycyny chcą zostać lekarzami, dlatego interesują się zagadnieniami medycznymi. Tak samo na naukach przyrodniczych. Tam studenci chcą zostać na przykład chemikami lub fizykami, dlatego interesują się chemią lub fizyką. A studenci prawa? Wybierają ten kierunek rzadko jedynie dlatego, że interesują się prawem. Wstępują na tę drogę, gdyż uważają, że potem zawsze będą mieli udane zakupy”¹.

Opinia powyższa jest krzywdząca dla wielu studentów prawa, zwłaszcza polskich. W naszym kraju mamy to szczęście i nieszczęście zarazem, że na skutek tzw. polityki historycznej społeczeństwu nie pozwala się zapomnieć o przeszłości. Dla wykładowcy przedmiotów historycznoprawnych nie musi to być jednak okoliczność przykra. Przeciwnie! Wszak historia prawa to bliska krewna historii ogólnej, a tą pasjonuje się mnóstwo osób. Formuła zajęć historycznych na wydziałach prawa jest specyficzna, to prawda. Przebieg prac polskiej Komisji Kodyfikacyjnej z pewnością nie jest tak atrakcyjny jak kulisy zamachu majowego czy też przebieg kryzysu nuklearnego na Kubie. Sto lat temu nie było jednak inaczej. Romans Zygmunta Augusta z Barbarą Radziwiłłówną bez wątpienia budził większe emocje niż kompetencje sejmików wojewódzkich.

Profesor Hans Hattenhauer zwykł przypominać swoim uczniom i kolegom, że nieustannie spoczywa na nas ciężar dowodu. „My wciąż musimy udowadniać, że nasza dyscyplina jest ważna” – podkreślał². To

¹ U. Wesel, *Wozu Latein, wenn man gesund ist? Ein Bildungsbericht*, München 2022, s. 94.

² *Personae – res – actiones. Rozmowy o prawie rzymskim i historii prawa*, red. M. Jońca, Lublin 2021, s. 149.

bardzo mądra i celna uwaga. Przypomnijmy: za sprawą rzymskiego jurysty Paulusa do euroatlantyckiej kultury prawnej (i nie tylko) przedostała się mądra zasada: „Ten przeprowadza dowód, kto twierdzi, a nie ten, kto zaprzecza” (łac. *Ei incumbit probatio, qui dicit, non ei, qui negat*, D. 22.3.2)³. Twierdzę, że historia prawa ma przyszłość. Dowodem na to są dobrze przyjmowane teksty publikowane na łamach „Gazety Prawnej”, „In Gremio”, „Polityki” oraz „Temidium”. W niniejszej książce zebrałem je, opatrzyłem aparatem naukowym i ułożyłem w sposób odpowiadający chronologicznym etapom rozwoju prawa na przestrzeni wieków.

Kiedy pisałem, podpatrywałem tych, którzy szlaki przetarli przede mną. Marie Terese Fögen nadała swej głośnej monografii tytuł *Rzymskie historie prawne*⁴. Nieprzypadkowo. W amerykańskim systemie edukacji ogólnej ważną rolę odgrywa umiejętność „budowania opowieści” (ang. *storytelling*)⁵. W monografii *Historia i prawo. Opowieść o miłości* Carolyn Steedman podkreśla, że nie interesuje jej historia jako taka, ale raczej opowiadania odnoszące się do poszczególnych jej aspektów⁶. Powód tego jest prosty: to szczegóły nadają kształt debacie o charakterze szerszym i pozwalają wyciągać wnioski⁷. Wiele musiało się wydarzyć, zanim doktrynie prawa udało się opracować pewien kanon „instytucji”. Dopiero u schyłku XVIII wieku rzeczywistość prawna przybrała postać bardziej statyczną. Przestała być rozczłonkowana i płynna. Skończyła się era fragmentacji (uwaga: nie dotyczy prawa międzynarodowego!), a rozpoczęła się epoka kodyfikacji. *Legal stories* doskonale obrazują procesy krzepnięcia poszczególnych gałęzi prawa.

Przyjęty przeze mnie model opowiadania „historii prawnych”⁸ wymusza beletryzację narracji⁹. Wierzę, że tak opracowany materiał z powodzeniem

³ Tu i dalej cytuję za wydaniem: *Digesta Iustiniani* [w:] *Corpus Iuris Civilis*, vol. I, ed. Th. Mommsen, P. Krüger, Berolini 1954.

⁴ M.T. Fögen, *Römische Rechtsgeschichten. Über Ursprung and Evolution eines sozialen Systems*, Göttingen 2002.

⁵ Interesująco na ten temat: F. O'Connor, *Misterium i maniere. Pisma przygodne*, tłum. M. Kłobukowski, Kraków 2020.

⁶ C. Steedman, *History and the law. A love story*, Cambridge 2020, s. 1.

⁷ Co ciekawe, rewolucyjne zmiany obejmują również sposób uprawiania historii; por. K. Pomian, *Porządek czasu*, Gdańsk 2021, s. 285.

⁸ Por. J.H. Arnold, *Historia. Bardzo krótkie wprowadzenie*, Warszawa 2001, s. 19: „przeszłość wymaga interpretacji, nie tylko prezentacji. Umieszczając opowieść w szerszym kontekście, próbujemy dociec nie tylko tego, co się wydarzyło, ale i tego, jakie to miało znaczenie”.

⁹ Na temat beletryzowania historiografii: P. Jasienica, *Tylko o historii*, Warszawa 2009, s. 173.

może być następnie wykorzystywany w procesie dydaktycznym¹⁰. Metoda ta ma mnóstwo zalet. Pozwala studentom skupiać uwagę na konkrecie, a także uczy myślenia zadaniowego. Wyrabia dobre nawyki. Pokazuje, jak się streszczać. Wpaja przekonanie, że opowieść niedokończona bądź kazus nierozwiązany są formami wadliwymi. Krótko mówiąc: w zawodzie prawnika na nic wiedza teoretyczna, która do niczego nie prowadzi. Dlatego moim tekstom starałem się nadać formę takich właśnie *legal stories*.

Jeżeli przyjmiemy za prawdziwe twierdzenie, że „historia jest nauczycielką życia” (łac. *historia magistra vitae*), to tym bardziej jest nią historia prawa. Materiał zestawiony w zbiorze oddawanym do rąk Czytelnika naturalnie nie tworzy wyczerpującego obrazu dziejów naszej dyscypliny. To raczej impresje związane z emocjonalnym przeżywaniem historycznych epizodów o prawniczym zabarwieniu. Stąd tytuł *Historia prawa w przezroczach*. Zagłębianie się w przeszłość zawsze jest podróżą. A kiedy podróżujemy, oglądane widoki fotografujemy tylko raz na jakiś czas, po czym z wykonanych zdjęć wybieramy te najlepsze. Oto moja kolekcja przezroczy związana z refleksjami nad historią prawa.

Literatura przedmiotu została przeze mnie dobrana w sposób subiektywny. Za drogowskaz przyjąłem uwagę Roberta T. Kaplana: „wielkie wydarzenia w życiu biorą się raczej z książek niż z ludzi, na których się natrafia. Niektóre książki ukazują nam nowy świat, inne usprawiedliwiają nasze własne doświadczenia. Książki mogą zwieść cię na manowce, zrujnować, mogą cię też ocalić od ograniczeń twojego własnego środowiska. Przez to niektóre z nich są tak ważne, każdy świetnie pamięta, w jakich okolicznościach je odnalazł i przeczytał”¹¹. *Legal stories*, które opracowałem, są niejako „moje”, przeto i doboru literatury przedmiotu dokonałem suwerennie.

Lista osób i podmiotów, które przyczyniły się do finalizacji projektu wydawniczego, jest długa. Redakcjom „Gazety Prawnej”, „In Gremio”, „Polityki” oraz „Temidium” dziękuję za zgodę na przedruk. Czuję się zobowiązany względem recenzenta, pana profesora Marka Kuryłowicza, którego celne sugestie i uwagi wpłynęły na ostateczny kształt dzieła. Dokończenie prac nad zbiorem umożliwił mi pobyt naukowy w wiedeńskim

¹⁰ Por. S. Langford, *In your defence: stories of life and law*, London 2018, s. 268–270.

¹¹ R.T. Kaplan, *Śródziemnomorska zima. Uroki historii i krajobrazu Tunezji, Sycylii, Dalmacji oraz Peloponezu*, tłum. M. Grzanka, Warszawa 2009, s. 22.

Institut für Römisches Recht und Antike Rechtsgeschichte, sfinansowany w ramach stypendium badawczego Fundacji Lanckorońskich. Wyszma-
kowaną formę monografia niniejsza zawdzięcza tymczasem staraniom
Wydawnictwa Uniwersytetu Gdańskiego, nad działaniami którego czu-
wała jego dyrektor pani dr Joanna Kamień. Za wszelkie błędy i pomyłki
odpowiedzialność ponoszę oczywiście ja sam i nikt inny.

Wiedeń, 20 września 2024 r.

Maciej Jońca